

SVEIKATOS MOKYMO IR LIGŲ PREVENCIJOS CENTRAS

SUAUGUSIŲJŲ GYVENSENOS TYRIMAS.
SVEIKATOS RAŠTINGUMO DUOMENŲ
APŽVALGA

Vilnius

2018

**Suaugusiųjų gyvenimo tyrimas:
sveikatos raštingumo duomenų apžvalga**

Parengė:

Zenonas Javtokas, Kęstutis Žagminas

Leidinyje skirtas visuomenės sveikatos priežiūros specialistams, kitų valstybės ir savivaldybių įstaigų, užsiimančių visuomenės sveikatos priežiūra, darbuotojams.

Leidinyje pateikiama Higienos instituto pateiktų 2018 m. suaugusiųjų gyvenimo tyrimo duomenų, gautų iš savivaldybių visuomenės sveikatos biurų, apžvalga.

Kalbos redaktorė

Lina Biekštaitė

Viršelio piešinio autorė

Evelina Vitkauskienė

TURINYS

ĮVADAS	4
SUAUGUSIŲ LIETUVOS GYVENTOJŲ SVEIKATOS RAŠTINGUMO TYRIMO REZULTATAI	5
Suaugusių Lietuvos gyventojų sveikatos raštingumo lygių struktūra	5
Suaugusių Lietuvos gyventojų riboto (nepakankamo) sveikatos raštingumo paplitimas	6
IŠVADOS	11
LITERATŪRA	12
PRIEDAS Suaugusiųjų gyvenamosios tyrimo klausimynas. Sveikatos raštingumo tyrimo klausimai	13

SUAUGUSIŲJŲ GYVENSENOS TYRIMAS. SVEIKATOS RAŠTINGUMO DUOMENŲ APŽVALGA

ĮVADAS

2018 m. atliktas pirmasis suaugusių Lietuvos gyventojų gyvenmenos tyrimas. Jis atliktas vykdant sveikatos apsaugos ministro įsakymą [1], nurodantį periodiškai savivaldybėse atlikti suaugusiųjų gyvenmenos tyrimus. Sveikatos raštingumo tyrimo klausimai buvo įtraukti į gyvenmenos tyrimo klausimyną (priedas) [2, 3, 4]. Tyrimui naudotas Sveikatos mokymo ir ligų prevencijos centro į lietuvių kalbą išverstas sutrumpintas Europos sveikatos raštingumo tyrimo klausimynas (HLS-EU-Q16) [3, 4].

Visose savivaldybėse formuotos reprezentatyviosios imtys, atsižvelgiant į gyventojų skaičių savivaldybėje, lytį, gyvenamąją vietovę, bei vadovaujantis Higienos instituto parengta gyvenmenos tyrimų organizavimo ir vykdymo metodika [5, 6].

Apklausa vyko 2018 m. kovo–gegužės mėnesiais. Tyrimo duomenų bazę sudarė 24 890 respondentų užpildytų anketų, kurių duomenis iki 2018 m. liepos 25 d. Higienos institutui perdavė apklausas vykde savivaldybių visuomenės sveikatos biurai. Sveikatos raštingumo duomenų bazę Higienos institutas perdavė Sveikatos mokymo ir ligų prevencijos centrui, kuris, vadovaudamasis Europos sveikatos raštingumo tyrimo metodika (pateikta Sveikatos mokymo ir ligų prevencijos centro metodiniuose patarimuose [3]), apskaičiavo bendrąjį Lietuvos gyventojų sveikatos raštingumo lygį (indeksą) pagal tris jo sritis: sveikatos priežiūrą, ligų prevenciją, sveikatos stiprinimą. Į visus sveikatos raštingumo tyrimo klausimus atsakė 13575 respondentai (54,5 proc.), sveikatos priežiūros srities – 17779 (71,4 proc.), ligų prevencijos – 16247 (65,3 proc.), sveikatos stiprinimo – 17284 (69,4 proc.) respondentų.

Apskaičiuoti sveikatos raštingumo lygiai (indeksai), vadovaujantis minėta Europos sveikatos raštingumo tyrimo metodika, suskirstyti į 4 kategorijas: 0–25 – neadekvatus raštingumas; 26–33 – probleminis raštingumas; 34–42 – pakankamas raštingumas; 43–50 – puikus raštingumas [7]. Pirmąją ir antrąją grupes sujungus sudaryta riboto (nepakankamo) sveikatos raštingumo grupė, kuri reikšmingesnė sveikatos mokymo ir ligų prevencijos praktikai.

SUAUGUSIŲ LIETUVOS GYVENTOJŲ SVEIKATOS RAŠTINGUMO TYRIMO REZULTATAI

Suaugusių Lietuvos gyventojų sveikatos raštingumo lygių struktūra

Sveikatos raštingumo indeksų vidurkiai ir standartiniai nuokrypiai pagal raštingumo sritis pateikti 1 lentelėje.

1 lentelė. Sveikatos raštingumo indeksų vidurkis ir standartinis nuokrypis pagal raštingumo sritis

Sveikatos raštingumas	N	Vidurkis	Standartinis nuokrypis
Bendrasis sveikatos raštingumas	13 575	32,9	6,8
Sveikatos priežiūros sritis	17 779	33,0	7,1
Ligų prevencijos sritis	16 247	32,2	7,7
Sveikatos stiprinimo sritis	17 284	32,4	7,8

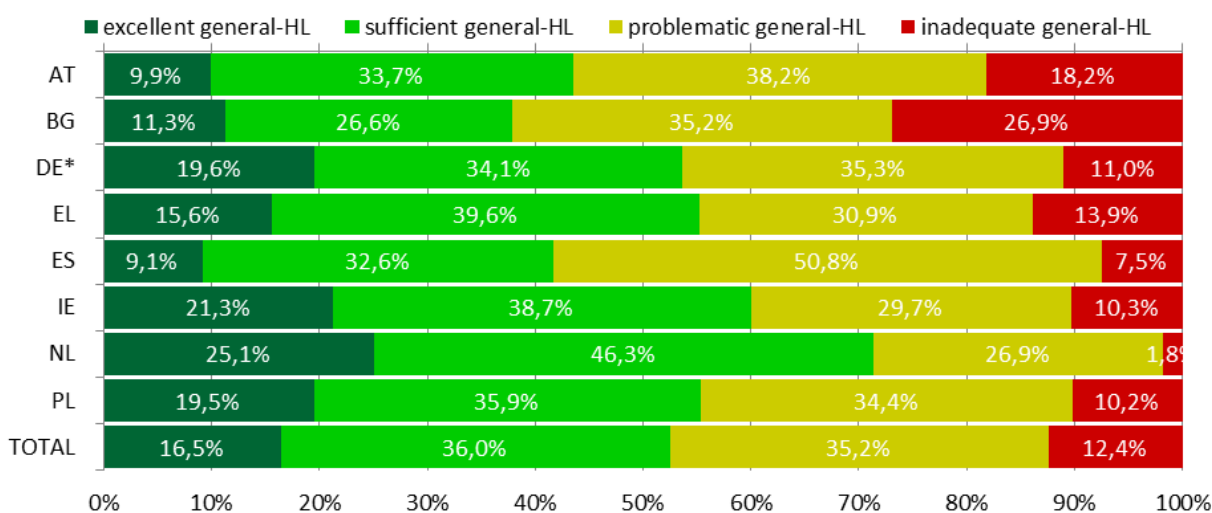
Tyrimo duomenimis, 60 proc. Lietuvos gyventojų bendrasis sveikatos raštingumo lygis yra pakankamas arba puikus, 40 proc. – ribotas (neadekvatus arba probleminis) (2 lentelė).

2 lentelė. Sveikatos raštingumo lygių struktūra

Sveikatos raštingumas	N	Sveikatos raštingumo lygiai (indekso grupės), proc. (abs. sk.)			
		Neadekvatus	Probleminis	Pakankamas	Puikus
Bendrasis sveikatos raštingumas	13575	10,6 (1437)	29,4 (3996)	50,6 (6863)	9,4 (1279)
Sveikatos priežiūra	17779	10,4 (1842)	24,7 (4387)	54,0 (9601)	11,0 (1949)
Ligų prevencija	16247	15,4 (2505)	21,3 (3452)	53,2 (8646)	10,1 (1644)
Sveikatos stiprinimas	17284	17,7 (3063)	13,6 (2348)	59,6 (10303)	9,1 (1570)

Palyginimui, 2012 m. 8-ių Europos Sąjungos šalių (Austrijos, Bulgarijos, Vokietijos, Graikijos, Airijos, Olandijos, Lenkijos, Ispanijos) pakankamas ir puikus bendrojo sveikatos raštingumo lygio vidurkis buvo 52,5 proc. suaugusių gyventojų, ribotas (nepakankamas) – 47,5 proc. (3 lentelė). Prieiga internete: <https://academic.oup.com/eurpub/article/25/6/1053/2467145> [7, 8].

3 lentelė. Bendrojo sveikatos raštingumo lygiai 8-iose ES šalyse 2012 m. [8]

Suaugusių Lietuvos gyventojų riboto (nepakankamo) sveikatos raštingumo paplitimas

Praktiniu visuomenės sveikatos priežiūros požiūriu reikšmingesnis yra riboto (nepakankamo) sveikatos raštingumo paplitimo nagrinėjimas. Didžiausias gyventojų riboto (nepakankamo) sveikatos raštingumo lygis buvo konstatuotas ligų prevencijos (36,7 proc.), mažiausias – sveikatos stiprinimo (31,3 proc.) srityse (2 lentelė).

Riboto (nepakankamo) sveikatos raštingumo paplitimas įvairiose socialinėse gyventojų grupėse pateiktas 4–7 lentelėse.

Daugiausiai respondentų, pasižyminčių nepakankamu sveikatos raštingumu lygiu, gyvena kaime, yra vyresnio amžiaus, žemesnio išsilavinimo, nedirbantys pensininkai, našliai. Lytis tam įtakos neturėjo. Gauti dėsniumai tiko tiek bendrajam sveikatos raštingumo lygiui (4 lentelė), tiek sveikatos priežiūros, ligų prevencijos ar sveikatos stiprinimo sritims (5–7 lentelės).

4 lentelė. Riboto (nepakankamo) bendrojo sveikatos raštingumo paplitimas atskirose gyventojų grupėse

Grupė	Respondentų skaičius	Iš jų nepakankamas raštingumas		p
		Abs. sk.	Proc.	
Lytis				
Vyrai	5902	2309	39,12	0,063
Moterys	7646	3112	40,7	
Amžiaus grupė (metai)				
18–24	1039	301	28,97	< 0,001*
25–34	2158	753	34,89	
35–44	2594	919	35,43	
45–54	3388	1428	42,15	
55–64	2637	1144	43,38	
65+	1336	726	54,34	
Išsilavinimas				
Pradinis	207	127	61,35	< 0,001*
Pagrindinis	754	353	46,82	
Vidurinis	2263	903	39,9	
Specialusis vidurinis	2108	882	41,84	
Aukštesnysis	2234	908	40,64	
Aukštasis koleginiis	1384	492	35,55	
Aukštasis universitetinis	4566	1746	38,24	
Šeiminė padėtis				
Vedęs	8834	3542	40,1	< 0,001
Nevedęs	2260	762	33,72	
Išsiskykęs	1496	650	43,45	
Našlys	923	463	50,16	
Užsiėmimas				
Dirba	10379	4020	38,73	< 0,001
Bedarbis	733	312	42,56	
Studentas	325	94	28,92	
Moksleivis	365	111	30,41	
Pensininkas	1439	778	54,07	
Kita	254	80	31,5	
Gyvenamoji vieta				
Kaimas	4300	1840	42,79	< 0,001
Miestelis	2642	1062	40,2	
Miestas	6613	2521	38,12	

* Mantel testas trendui

5 lentelė. Riboto (nepakankamo) sveikatos priežiūros srities sveikatos raštingumo paplitimas atskirose gyventojų grupėse

Grupė	Respondentų skaičius	Iš jų nepakankamas raštingumas		p
		Abs. sk.	Proc.	
Lytis				
Vyrai	7566	2619	34,62	0,31
Moterys	10181	3599	35,35	
Amžiaus grupė (metai)				
18–24	1278	326	25,51	< 0,001*
25–34	2667	797	29,88	
35–44	3281	1036	31,58	
45–54	4410	1615	36,62	
55–64	3682	1410	38,29	
65+	1881	853	45,35	
Išsilavinimas				
Pradinis	273	151	55,31	< 0,001*
Pagrindinis	980	414	42,24	
Vidurinis	3000	1039	34,63	
Specialusis vidurinis	2873	1101	38,32	
Aukštesnysis	3036	1109	36,53	
Aukštasis koleginis	1775	569	32,06	
Aukštasis universitetinis	5765	1818	31,54	
Šeiminė padėtis				
Vedęs	11653	4081	35,02	< 0,001
Nevedęs	2783	834	29,97	
Išsiskykęs	1940	704	36,29	
Našlys	1329	594	44,7	
Užsiėmimas				
Dirba	13539	4578	33,81	< 0,001
Bedarbis	942	372	39,49	
Studentas	395	87	22,03	
Moksleivis	449	131	29,18	
Pensininkas	2016	914	45,34	
Kita	335	107	31,94	
Gyvenamoji vieta				
Kaimas	5621	2095	37,27	< 0,001
Miestelis	3494	1222	34,97	
Miestas	8634	2901	33,6	

6 lentelė. Riboto (nepakankamo) ligų prevencijos srities sveikatos raštingumo paplitimas atskirose gyventojų grupėse

Grupė	Respondentų skaičius	Iš jų nepakankamas raštingumas		p
		Abs. sk.	Proc.	
Lytis				
Vyrai	7049	2584	36,66	0,98
Moterys	9166	3362	36,68	
Amžiaus grupė (metai)				
18–24	1249	341	27,3	< 0,001*
25–34	2516	807	32,07	
35–44	3062	1001	32,69	
45–54	4084	1539	37,68	
55–64	3231	1276	39,49	
65+	1593	822	51,6	
Išsilavinimas				
Pradinis	249	143	57,43	< 0,001*
Pagrindinis	901	400	44,4	
Vidurinis	2715	1048	38,6	
Specialusis vidurinis	2559	1002	39,16	
Aukštesnysis	2690	981	36,47	
Aukštasis koleginiis	1644	551	33,52	
Aukštasis universitetinis	5414	1806	33,36	
Šeiminė padėtis				
Vedęs	10558	3883	36,78	< 0,001
Nevedęs	2681	837	31,22	
Išsiskykęs	1814	703	38,75	
Našlys	1125	519	46,13	
Užsiėmimas				
Dirba	12433	4358	35,05	< 0,001
Bedarbis	873	349	39,98	
Studentas	374	98	26,2	
Moksleivis	447	123	27,52	
Pensininkas	1714	872	50,88	
Kita	305	114	37,38	
Gyvenamoji vieta				
Kaimas	5130	1990	38,79	< 0,001
Miestelis	3234	1189	36,77	
Miestas	7859	2764	35,17	

7 lentelė. Riboto (nepakankamo) sveikatos stiprinimo srities sveikatos raštingumo paplitimas atskirose gyventojų grupėse

Grupė	Respondentų skaičius	Iš jų nepakankamas raštingumas		p
		Abs. sk.	Proc.	
Lytis				
Vyrai	7438	2337	36,66	0,98
Moterys	9814	3064	36,68	
Amžiaus grupė (metai)				
18–24	1310	325	27,3	< 0,001*
25–34	2606	709	32,07	
35–44	3230	885	32,69	
45–54	4342	1355	37,68	
55–64	3494	1214	39,49	
65+	1760	774	51,6	
Išsilavinimas				
Pradinis	271	139	51,29	< 0,001*
Pagrindinis	957	373	38,98	
Vidurinis	2947	959	32,54	
Specialusis vidurinis	2758	962	34,88	
Aukštesnysis	2863	879	30,7	
Aukštasis koleginis	1723	515	29,89	
Aukštasis universitetinis	5687	1565	27,52	
Šeiminė padėtis				
Vedęs	11287	3533	31,3	< 0,001
Nevedęs	2804	750	26,75	
Išsiskyres	1895	622	32,82	
Našlys	1223	493	40,31	
Užsiėmimas				
Dirba	13178	3902	29,61	< 0,001
Bedarbis	934	300	32,12	
Studentas	396	85	21,46	
Moksleivis	459	122	26,58	
Pensininkas	1872	850	45,41	
Kita	335	115	34,33	
Gyvenamoji vieta				
Kaimas	5510	1841	33,41	< 0,001
Miestelis	3405	1076	31,6	
Miestas	8337	2486	29,82	

IŠVADOS

2018 m. atlikto suaugusių Lietuvos gyventojų gyvenimo tyrimo duomenimis, 60 proc. Lietuvos gyventojų sveikatos raštingumo lygis buvo pakankamas arba puikus, 40 proc. – neadekvatus arba probleminis.

Didžiausias gyventojų nepakankamo sveikatos raštingumo lygis buvo konstatuotas ligų prevencijos (36,7 proc.), mažiausias – sveikatos stiprinimo (31,3 proc.) srityse.

Mažiausias sveikatos raštingumas lygis nustatytas tarp vyresnio amžiaus, žemesnio išsilavinimo, našlių, pensininkų, kaimo gyventojų .

Siekiant pagerinti Lietuvos gyventojų sveikatos raštingumą, daugiau dėmesio reikėtų skirti vyresnio amžiaus, žemesnio išsilavinimo kaimo gyventojų sveikatos mokymui ir ligų prevencijai.

LITERATŪRA

1. 2003 m. rugpjūčio 11 d. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro įsakymas Nr. V-488 „Dėl Bendrųjų savivaldybių visuomenės sveikatos stebėsenos nuostatų patvirtinimo“.
2. 2018 m. suaugusiųjų gyvensenos tyrimo klausimynas. Prieiga internete: http://www.hi.lt/uploads/pdf/padaliniai/GYVENSENA/Suaugusiu_gyvensenos_klausimynas_20180313_1.pdf.
3. Javtokas Z., Žagminas K. Gyventojų sveikatos raštingumo vertinimas. Metodiniai patarimai. Sveikatos mokymo ir ligų prevencijos centras, 2017. Prieiga internete: [www.smlpc.lt/media/image/Naujienoms/2017%20metai/Lankstukai/Sveikatos_rastingumo_vertinimas.%202017%20\(1\).pdf](http://www.smlpc.lt/media/image/Naujienoms/2017%20metai/Lankstukai/Sveikatos_rastingumo_vertinimas.%202017%20(1).pdf)
4. HLS-EU-Q. Measurement of health literacy in Europe: HLS-EU-Q47; HLS-EU-Q16; and HLS-EU-Q86. The HLS-EU Consortium 2012.
5. Gyvensenos tyrimų organizavimas ir vykdymas savivaldybėse. Metodinės rekomendacijos. Higienos institutas, Vilnius, 2016. Prieiga internete: http://www.hi.lt/uploads/pdf/leidiniai/Rekomendacijos/Gyvensenos%20tyrimai_rekom.pdf.
6. Suaugusių gyventojų gyvensenos tyrimas. Higienos institutas, 2018. Prieiga internete: <http://www.hi.lt/uploads/pdf/padaliniai/GYVENSENA/Tyrimo%20organizavimas%202018-03-15.pdf>.
7. Sørensen K. et al. Health literacy in Europe: comparative results of the European health literacy survey (HLS-EU) , *European Journal of Public Health*, Volume 25, Issue 6, 1 December 2015, Pages 1053–1058. Prieiga internete: <https://academic.oup.com/eurpub/article/25/6/1053/2467145>.
8. HLS-EU Consortium: Comparative Report of Health Literacy in Eight EU Member States. The European Health Literacy Survey LLS-EU. 2012.

PRIEDAS

Suaugusiųjų gyvenenos tyrimo klausimynas. Sveikatos raštingumo tyrimo klausimai (23.a-p klausimai)

(Prieiga internete:

http://www.hi.lt/uploads/pdf/padaliniai/GYVENSENA/Suaugusiu_gyvenenos_klausimynas_20180313_1.pdf)

23. Ar Jums lengva... ? Pažymėkite vieną atsakymą kiekvienoje eilutėje.

		Labai sunku	Sunku	Lengva	Labai lengva	Nežinau
a	... rasti informacijos apie Jus dominančios ligos gydymą?	☐	☐	☐	☐	☐
b	...rasti informacijos, kur gauti profesionalią pagalbą susirgus?	☐	☐	☐	☐	☐
c	...suprasti, ką Jums sako Jūsų gydytojas?	☐	☐	☐	☐	☐
d	...suprasti gydytojo ar vaistininko nurodymus, kaip vartoti paskirtus vaistus?	☐	☐	☐	☐	☐
e	...įvertinti, kada Jums reikalinga kito gydytojo nuomonė?	☐	☐	☐	☐	☐
f	...pasinaudoti gydytojo suteikta informacija priimant sprendimus, susijusius su Jūsų liga?	☐	☐	☐	☐	☐
g	...laikytis Jūsų gydytojo ar vaistininko nurodymų?	☐	☐	☐	☐	☐
h	...rasti informacijos kaip valdyti psichikos sveikatos problemas, tokias kaip stresas ar depresija?	☐	☐	☐	☐	☐
i	...suprasti išpėjimus apie rūkymo, mažo fizinio aktyvumo, alkoholio vartojimo žalą sveikatai?	☐	☐	☐	☐	☐
j	...suprasti, kodėl reikia atlikti profilaktinius sveikatos tyrimus?	☐	☐	☐	☐	☐
k	...įvertinti ar žiniasklaidoje pateikiama informacija apie pavojų sveikatai yra patikima?	☐	☐	☐	☐	☐
l	...nuspręsti, kaip apsisaugoti nuo ligų, remiantis žiniasklaidoje pateikiama informacija?	☐	☐	☐	☐	☐
m	...rasti informacijos apie veiksmus, kurie sustiprintų psichikos sveikatą?	☐	☐	☐	☐	☐
n	...suprasti šeimos narių ar draugų teikiamus sveikatos patarimus?	☐	☐	☐	☐	☐
o	...suprasti žiniasklaidoje pateikiamą informaciją apie tai, kaip tapti sveikesniu?	☐	☐	☐	☐	☐
p	...įvertinti, kurie kasdieniai įpročiai turi įtakos Jūsų sveikatai?	☐	☐	☐	☐	☐
		1	2	3	4	5

Pastaba: Sveikatos raštingumas vertinamas pagal tris sritis: sveikatos priežiūra (23.a-g klausimai), ligų prevencija (23.h-l klausimai), sveikatos stiprinimas (23.m-p klausimai).